

Det eviga Ryssland?

Varför är den ryska 1800-talslitteraturen fortfarande nyckeln till förståelsen av den ryska identiteten? Enligt den rysk-svensk-norsk-finländska forskaren Elena Hellberg-Hirn, som förra året utgav den fascinerande boken *Soil and Soul. The Symbolic World of Russianness*, beror det på att uppfattningen om det ryska folket som en odelbar etnisk grupp kläddes i explicita ord först av 1800-talets ledande författare i S:t Petersburg och Moskva.

Trots energiska försök att verbalisera idén om det ryska mer artikulerat än Gogol, Dostojevskij och Tolstoj har man inte kommit så mycket längre än så. Idén ifråga är emotionell, inte rationell, och kan således inte plockas isär och skärskådas. I bakgrunden skymtar myten om det eviga Ryssland, som bottnar i den ortodoxa kyrkans föreställning om Moskva som det tredje Rom.

Ju större det ryska imperiet växte, desto evigare föreföll det eviga Ryssland att bli. I detta avseende framstod Sovjetunionen ingalunda som ett avbrott i en lång tradition. Det var snarast fråga om kulminationen av en flera sekler lång expansion, som tog slut först på 1970-talet då drömmen om en världsrevolution i sovjetisk regi började mista sin trollkraft.

Drygt tio år senare, i december 1991, upplöstes Sovjetunionen. Sättet på vilket det ryska imperiet började vittra sönder var förbluffande. Vem hade kunnat tro att Röda armén fredligt skulle retirera från sina långt framskjutna utposter i Centraleuropa. Och vem kunde ana att detta var endast början på den långa nedförsbacke som Ryssland har rutschat ned längs sedan dess.

Tänk om det eviga Ryssland inte heller är evigt? Elena Hellberg-Hirn yppar inte något så oerhört. Så långt går inte heller hennes amerikanske forskarkollega Martin Malia, även om han i sin i våras utkomna bok *Russia under Western Eyes* beskriver avvecklingen av Sovjetunionen som en försenad motsvarighet till avkoloniseringen av det brittiska, franska och portugisiska imperierna.

Västvärlden har nämligen flera gånger fått erfara att Ryssland aldrig är så starkt eller svagt som det förefaller att vara. Lärdomen har gjort att det finns en västerländsk motsvarighet till föreställningen om det eviga Ryssland, som går ut på att landet förr eller senare återhämtar sig och återtar sin ställning som en stormakt. Att denna uppfattning är speciellt utbredd i Finland är inte är svårt att förstå. Landets historia har på ett fundamentalt sätt påverkats av hur expansivt eller försvagat Ryssland har varit.

Uppfattningen är cyklisk och därmed även deterministisk. Ett ledande tema i världshistorien är ju hur imperier växer fram, blomstrar och slutligen går under då förutsättningarna för deras dominans har mist sin giltighet. Rysslands stormaktställning har byggts på tre faktorer: ett ofantligt territorium, enorma naturtillgångar och stora folkmassor.

Ingen av dessa faktorer spelar längre en avgörande roll i världspolitiken. Den moderna vapentechnologin har gjort att landmassor och värnpliktsarméer inte mer ger någon avgörande favör för stormakterna, också om de kan vara en god livförsäkring för mindre nationer. Stora naturtillgångar räcker inte heller till särdeles långt, eftersom en lönsam utvinning förutsätter allt mer avancerade infrastrukturer och globala distributionsnät.

En optimistisk framtidsvy är därför att Ryssland i likhet med andra före detta imperier, såsom Spanien, Frankrike och Storbritannien accepterar att dess stormaktstid är över. Detta skulle medföra att Ryssland med S:t Petersburg i spetsen äntligen skulle få möjlighet att slå ut i full blom som en stor kulturnation – till gagn och glädje för hela Europa!